Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын Тарых жана маданий мурас институтунун жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы Д.07.18.574 Диссертациялык Кен:ешинин Экснерттик коми сиясынын Эралиев Салайдин Нуралиевичтин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этносоциологиялык материалдардын негизинде) деген темадагы 07.00.07 **- этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты илимий даражасыи изденип алуу учуи жазган диссертациясына**

КОРУТУНДУ

Комиссиянын курамы:Терага - т.и.д., проф. О.К. Каратаев; мучелеру - т.и.д. Жоошбекова А.Р., т.и.к., доцент., Жумашева Г.С.

С.Н. Эралиевдин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этносоциологиялык материалдардын негизинде) деген темадагы 07.00.07 этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу учун жазган диссертациясын карап чыгьш темендегудей жыйынтыкка келди.

1. Диссертациялык кен.еш коргоого алууга укуктуу адистикке иштин туура келуусу

Изденуучу С.Н. Эралиевдин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этносоциологиялык материалдардын негизинде) деген темадагы тарых илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу учун жазган диссертациясы диссертациялык кенештин адистигине туура келет.

Илимий эмгекте шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы этнография адистиги боюнча илимий иштерге коюлуучу талаптардын негизинде жазылган.

Бул диссертациянын **негизги максаты** - XXк. 80-жж. ортосунан 90-жж. ортосуна чейинки мезгилдеги Кыргызстандагы шаардык кыргыз жумушчуларынын социалдык-маданий а.балын и.зилдее. Ал учун темендегудей милдеттер коюлган:

- кыргыз жумушчу кадрларынын калыптануу тарыхына, булактарына жана даярдоо формаларына саресеп салуу;
- билим беруу мекемелериндеги жумушчу кесибине багыт беруунун жана даярдоону ачып керсетуу;
- жумушчу кадрларды даярдоодо аларга тиричилик шарттардын тийгизген таасирин изилдее;
- шаарлардын маданий чейресунун енугушун керсетуу;
- массалык маалымат каражаттарынын жумушчулардын рухий маданитында ээлеген ордун аныктоо;
- жумушчулардын керкем адабият дуйнесундегу кызьпуусун изилдее;

кинонун, театрдын, музыканьш жана музейдин жумушчулардын рухий турмушунда алган ордун аныктоо;

маданий агартуучу мекемелердин жумушчулардын социалдык-маданий енугуmундегу ордун керсетуу.

Изилдввнун объектиси. Кыргызстандагы 1980-1990.жж. шаардык кыргыз жумушчулары.

Изилдевнун предмети mаардык кыргыз жумушчуларынын кальштануу маселелери, шаарлардын маданий чейресу, жумушчулардын руханий талаптары, аларды канаатгандыруунун социалдык, экономикалык шарпары, жолдору, ага таасирин тийгизген факторлор, профессионалдык маданият чыгармаларынын алардын рухий дуйнесунде алган орду болуп эсептелет.

Буп изилее 07.00.07. - этнологий этнография жана антропология адистигине коюлуучу талаптарга толук жооп берет.

2. Теманын актуалдуулугу.

Кыргызстан жакынкы келечекте енуккен енер жайга ээ болууга, билимдуу, квалификациялуу кадрларды тарбиялоого жана жумуmчу кучунун сапатын жогорулатууга умтулат. Аймактарды енуктуруу учун ага таяныч боло гурган шаарларды енуктуруу зарьm. Ошондуктан совет мезmлиндеги Кыргызстандагы индустриялаштырууга байланыштуу nайда болгон mаардык кыргыз жумушчу кадрларынын калыптануу, социалдык-маданий енугуу тажрыйбасына кайрылуувун зарылчылыгы бар.

Совет мезгилинде индустриалдык 0нугуунун натыйжасывда Кыргызстанда тездик менен шаарлар есуп чыкты. Ошону мелен бирге кыргыздардын бир белугу шаарлардьm туруктуу жашоочуларына айланды жана алардын арасында гурдуу социалдык катмарлар жаралды. Андай социалдык катмарлардьш бири - енер жай ишканаларында, транспортто, курулуmта жана башка тармактарда иmтеген жумушчулар. 1991-ж. маалымат боюнча республикадагы кыргыздардын 17%ы шаарларда жашаган, алардын учтен бири жумуmчулар эле. Совет мезгилинде жумуmчулардын социалдык-маданий енугушуне езгече кецул белунген. Алардын аткарган жумушу, алган билими, социалдык-мадани:й журум-туруму, руханий дуйнесу кыргыздардын башка катмарьmан айырмаланган. Шаарларда башка улупар менен чогуу жашоо жана кеп улутгуу эмгек коллективдеринде эмгектенуу шаардык кыргыз жумушчуларыньm турмуш-тиричилигине, маданиятына ез таасирин тйmзген. Бул мезгилдеги жал'!ы э: е кыргыздардын социалдык-маданий ден.:гээлин шаардык кыргыздардын, анын ичинде, ене р-жай ишканаларында иш.теген жумуmчулардын социалдык-мадаш1й абалын зеке албай турун мунездее мумкун эмес. Ошону менен бирге жумуmчулардын жашоо ыц.гайы, турмуш-тиричилик шарты, эмгегинин мунезу жана мазмуну башка социалдык катмарлардан айырмалангандыгына байланыштуу коомдо иштелип чыккан рухий деелеттерду ездештурууге да ез таасирин тийгизген. Бирок ошого карабастан кыргыз этнология илиминде шаардык кыргыз жумушчуларынын гурмуш-тиричилиги, материалдык маданияты аздыр-кептур иликтееге

алынганы менен алардьm социалдык абалы, рухий маданияты, анын жалпы децгээли, езгечелуктеру, аларды шарттаган факторлор али ез алдынча эmосоциолоrиялык децrзэлде изилдене элек. Этносоциология Кыргызстанда енугуп жаткан жаш илим, omондуктан бул изилдее аталган илимдин енутушуне да ез салымын кошот.

Жогоруда айтьшгандар:rа таянып, бул диссертациянын илимий жана практикалык маанис.и бар деп айта алабыз.

3. Илимий жыйынтыктары.

1 - жыйынтык. Советrик мезгилде енер жайында иштеrен :кырrыздардын саны аз болrон, кыргыз улуттук жумушчу кадрларын кальштандырууда, аларды енер жай ишканаларында иштееге кенуктурууде кырrыздардын тарыхый жакrан калыптанrан чарбасындагы, турмуш-тир ичилигиндеги езгечелуктер эске алынган эмес;

2 - жыйынтык. 0нер жай ишканаларын жайгаштырууда шаарлардын ичинде, алардын турдуу типтеринин ортосундагы жана айьш менен шаарлардаrы айырмачылыктар неmзинен айылдык кыргыздардан жумушчу кадрларды даярдоону татаалданткан;

3 - жыйынтык. Кырrыз жаштары айьшдан шаарга миграция процессивде, енер жай ишканаларында жумушчу катары иштеп калуусунда административдик, социалдык, тилдик тоскоолдуктарга кабылышкан жана алардан кебу ете алган эмес;

4 - жыйынтык. Кыргыз жумуmчу ары керкем адабият, массалык маалымат каражатrары, кино, театр, музыка жана музей сыяктуу маданияттын заманбап тармактарына аралашкан, бирок аларды ойдогудай ездештурууге социалдык шарттар, бала бакчадагы, мектептердеги эстетикалык тарбиянын ексуктеру, тил чейресундеrу тоскоолдуктар аларды ар тараптан жана терев; ездештурууге мумкунчулук берген эмес.

5- жыйьmтык. Демократиялашуунун натыйжасында кырrыз жумушчуларынын улупук адабия маданиятка, искусствого, салтrуу маданияттьш башаттарына кызыrуусу кучеген, улупук ац-сезими жогорулаган. Рыноктук экономикага етуудеrу кыйынчылыктар бул муктаждьппы канааттандырууда да :кейгейлерду жарапы.

4. Диссертациядзrы жыйынтыктардын неmздуулуrу жана ынанымдуулуrунун децгээли:

Илимий изилдееде mаардык кыргыз жумушчулардын 198О- жж. орт. - 199О-жж.. ортосундагы социалдык-маданий аба:лып изилдееде этносоциолоmялык материалдардан башка Кыргыз Республикасынын мамлекетrик коомдук саясий документrер архивинин материа:лдары, изденуучунун талаа материалдары, Эл катrоонун маалыматтары, статистикалык жыйнактар, Кыргызстан компартиясынын БК чечимдери, Кыргыз ССР Жогорку Совети :Кыргыз ССРивин, Кыргыз Республикасыньш 0:кметунун токrомдору,

чет елкелук , кыргызстандык илимпоздордун жарык керген илимий эмгектери колдонулган.

Алынган жыйынтыктар ишенимдуу талаа материалдарынын, статистикалык жыйнактарды талдоонун жана массалык маалымат булактарынын негизинде автордун тарыхый-салыштырма, системалаштыруу сыяктуу жалпы тарыхый, этнологиялык ыкмаларды колдонуусу менен бирге мурдагы союздук республикаларда еткерулген этносоциологиялык изилдеелердун тажрыйбасын кецири пайдалануу менен камсыздандырылган.

Диссертациялык иште керсетулген изилдеенун бутумдерун, жыйынтыктарын жана корутундуларын жан,ы деп баалоого болот.

Диссертациялык иштин илимий жыйынтыктары менен жоболору белгилуу ден,гээлде анын жан:ылыгын чагылдырат.

5. Диссертациядагы илимий жыйынтыктар менен корутундулардын жацычылыгынын денгээли.

1 жыйынтык. Жан.ы, себеби диссертациялык иште Кыргызстандагы жумушчулардын калыптануусундагы кыйынчылыктар, езгечелуктер этносоциологиялык изилдеенун материалдары менен толукталды;

2 жыйынтык. Жарым-жартылай жацы. Ишканаларды жайгаштыруудагы кемчиликтердин айылдык кыргыздардан жумушчу кадрларды даярдоону татаалданткандыгы автордун талаа материалдары, сурамжылоонун анализи жана статистикалык маалыматтар менен аныкталган;

3 жыйынтык. Жаны, себеби кыргыз жаштары айылдан mаарга келгендеги, шаар турмушуна кенугуусундеry, енер жай ишканаларьmда жумумчу катары иштеп калуусундагы административдик, социалдык, тилдик тоскоолдуктардын таасирин автор анкета журrузуунун, жумушчулар менен маектешуунун маалыматтарын, массалык маалымат каражаттарынын материалдарын талдоо аркылуу аныктады;

4 жыйынтык. Жаны, анткени, кыргыз жумушчуларынын шаардык маданияттын заманбап тармактарына аралашуусу, аларды ездештуруудеry социалдык шарттар, бала бакчадагы, мектептердеги эстетикалык тарбиянын ексуктеру, тип чейресундеry тоскоолдуктар диссертант тарабынан этносоциологиялык жактан биринч:и жолу изилденди;

5 жыйынтык. Жан:ы. Демократиялаmуунун натыйжасында кыргыз жумумчуларынын улуттук ан:-сезиминин абдан жогорулашынын шарттары, езгечелуктерун диссертант этносоциологиялык изилдеенун материалдары аркылуу ачьm керсетту.

6. Диссертациянын илимий жана нрактикалык маанисин ачууда изилдоеге алынган актуалдуу маселелерди чечуудо илимий жыйынтыктарынын ички биримдигин жана багыттулугун баалоо.

С.Н. Эралиевдин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этносоциологиялык материалдардын негизинде) деген темадагы иши Кыргызстандагы шаарларда жашаган кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалын этносоциологиялык жана талаа материалдарынын, массалык маалымат булактарынын, статистикалык жыйнактардын, Эл катгоонун маалыматтарынын Кыргызстан компартиясынын БК чечимдери, Кыргыз ССР ЖС, Кыргыз ССРинин, КР Окмотунун токтомдорунун негизинде комплекстуу изилдеген илимий эмгек болуп эсептелет. Диссертант тарабынан иликтенген жыйынтыктар ишенимдуу жана ынандыраарлык денгээлде, ез ара логикалык байланышы бар, практикалык сунуштары илимий теориялык жоболорго таянып негизделген. Автор жацы натыйжаларды жана жоболорду ездук материалдарын жана башка булактарды талдоого таянуу менен чыгарган. Орчундуу маселелерди кароодо ич-ки биримдик, багыттуулук жана хронологиялык-проблемалык мамиле сакталган.

7. Изилдевнун практикалык маанилуулугу

Диссертациянын практикалык мааниси бар. Изилдеенун жыйынтыктары улуттук жумушчу кадрлардын жацы муунун даярдоого тиешеси бар мамлекеттик органдардын, билим беруу мекемелеринин" ишканалардын бул багыттагы ишин уюштурууда" руханий мадаш, ят чейресунде иштеген мекемелер, чыгармачыл коллек-тивдер жана инсандар" массалык маалымат каражаттарынын кызматкерлери учун калктын турдуу катмарларынын рухий талаптарын терен,ирээк билууде, ал талаптарды канааттандырууда маданий мекемелерди калкка жакындатуу учун шаар курулушун пландоодо пайдалуу болушу мумкун. Мындан сырткары бул изилдеенун натыйжаларын окуу жайлар учун окуу китептерин жазууда, лекцияларды окууда колдонууга болот.

8. Илимий изилдввнун негизги жыйынтыктары жана жоболорунун жарык керушу.

Диссертациянын илимий жыйынтыктары 16 илимий макалаларда чагылдырылган:

1. Эралиев, С. Чтение эпосов в среде рабочих-кыргызов [Текст]/ С. Эралиев // Эпос «Манас» и эпическое наследие народов мира: тез. междунар. науч. симп., посвящ. 1000-летию эпоса "Манас", Бишкек, 27-28 авг., 1995 г.- Бишкек, 1995. - С. 140-141.
2. Эралиев, С. Ош шаарынын кыргыз калкынын маданий баалуулукта-:1 [Текст / С. Эралиев // Фергана - долина дружбы и взаимосогласия: . :материалов междунар. науч. конф., проводимой в рамках дней эпоса "Манаси, посвящ. 3000-летию Оша 29-30 авг. 1997. - Бишкек, 1998-. 250-254 б.

3. Эралиев, С.Н. Кыргыз жумушчуларынын калыптануу маселесине карата [Текст] / С.Н. Эралиев // Этносоциологический очерк. - Бишкек: Мурас, 1999. -С. 86-91.

4. Эралиев, С.Н. Кыргыз жумушчуларынын социалдык абалынын айрым маселелери (80-жж. 2-жарымы - 90-жж. башы) [Текст] / С.Н. Эралиев // Этносоциологический очерк. - Бишкек: Мурас, 1999. - С. 92-98.

5. Эралиев, С.Н. Кыргыз улуттук жумушчуларынын калыптануу тарыхы [Текст] / С.Н. Эралиев // Этносоциологический очерк. - Бигnкек: Мурас, 1999. -С. 98- 104.

6. Эралиев, С. Массалык маалымат каражаттарынын шаардык кыргыз жумушчуларынын рухий ма-даниятында алган орду (80-90-ж. башы) [Текст]/ С. Эралиев // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук ун-тинин жарчысы. 1-сер. - 2002. - 2 чыг. - 80-82 б.

7. Эралиев, С. Кыргыз жумушчуларынын керкем адабият дуйнесундегу кызыгуу чейресу (1980-ж. аягы 1990-ж.) [Текст] / С. Эралиев // Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук ун-тинин жарчысы. 1-сер. - 2006. - 5 чыг. -158-161 б.

8. Эралиев, С.Н. Кыргыз жумушчуларынын этнографиялык изилдениши [Текст] / С.Н. Эралиев // Этносоциальные и этнокультурные процессы в Центральной Азии: история и современность. - Бишкек, 2010. - 233-238-б.

9. Эралиев С.Н. Кыргызстан шаарларынын маданий чейресу(1 980-жж.) [Текст] / С.Н. Эралиев // Агартуучу, журналист жана этнограф Амантур Сейтаалы уулу Акматалиев(1 934-2002): Чыгаан калемгердин 80 жылдыгына арналган жыйнак/ жооnтуу ред.А.Р.Бикбулатова.-Бишкек, 2014. - 154-156-б.

10. Эралиев, С.Н. Кыргызстанда кесиптик билим беруу тармагынын кен,ейиши жана аида кыргыз жумушчуларын даярдоо тарыхынан [Текст] / С.Н. Эралиев //И.Ара.баев атындаrы Кыргыз мамлекеттик ун-тинин жарчысы. Сер. Педагогика. -2015. -Атайын чыгарылышы. -280-282-б.

11. Эралиев, С.Н. Шаардык кыргыз жумушчуларынын э-Рностук езун-езу ан:доо сезими [Текст] / С.Н. Эралиев // Кыргызстан жана Борбордук Азия - баарлашуунун мейкиндиги: Этностор аралык мамилелерди бекемдеенун етмушу, учуру жана келечеги: Кыргыз Республикасынын УИАсынын муче-кабарчысы, тарых илимдеринин доктору, профессор Абылабек Асанкановдун 60 жылдыгына арналган Кыргызстандын этнологдору менен антропологдорунун II Конгрессинин [Бишкек шаары, 2015-жылдын 4-апр.] баяндамалары жана илимий макалалар жыйнагы / жооптуу ред. А.Р. Бикбулатова. -Бишкек, 2016. - 118-120-б.

12. Эралиев, С.Н. Кыргыз жумушчуларынын рухий дуйнесунде театрдын ээлеген орду [Текст] / С.Н. Эралиев // Ала-Тоодогу заманбап этнография

кейгейлеру: Кыргыздын гун:гуч этнограф айымы Какен Мамбеталиеванын (1936-1984) 80 жылдык мааракесине арналган жыйнак / жооптуу ред. проф. Г.С. Мамбеталиева, Т.К.Чоротегин. -Бишкек, 2016.- 141-143-б.

13. Эралиев, С.Н. Кино жана анын кыргыз жумушчуларынын рухий дуйнесунде алган орду [Текст]/ С.Н. Эралиев //Изв.вузов Кыргызстана. - 2016.-№ 1.-С.107-110.

14. Эралиев, С.Н. 0нер жай ишканаларындагы маданий-агартуучу мекемелер жана аларга жумушчуларды тартуу (1920-1990) [Текст] / С.Н. Эралиев // Ош мамлекеттик университетинин жарчысы. - 2016. - № 3, I чыг.: Борбордук Азия: билим, муун жана салт: Кыргызстандын зтнологдорунун жана антропологдорунун III конгр. (Ош шаары, 2016-жыл, 13-15-июнь) / редкол.: К.А. Исаков (башкы ред.) ж. б. -314-318-б.

15. Эралиев, С.Н. Социально-культурное развитие городских рабочих в 80-е и начало 90-х годов XXв. [Текст] / С.Н. Эралиев // Учен. зап. Худжанд. гос. ун-та им. акад. Бабаджана Гафурова. - 2016. -No 1 (46). -С. 17-21.

16. Эралиев, С.Н. Проблемы формирования рабочих кадров промышленности Кыргызстана из числа коренных жителей в советское время [Текст]/ С.Н. Эралиев // Учен. зап. Худжанд. гос. ун-та им. акад. Бабаджана Гафурова. - 2017.-№1 (50). - С.15-19.

9. Авторефератгын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Авторефератта диссертациялык иштин неги.зги мазмуну толук камтылып, Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын талаптарына толук жооп берет.

10. Диссертация боюнча сын пикирлер:

1. Диссертациядагы 1-ба пка параграф бери.лиши зарыл;

2. Диссертацияда статистикалык материалдардын негизинде -гузулген таблицаларды талдоону кучетуу керек;

3. Кыргыз жумушчуларынын санынын есуу динамикасы боюнча материалдар таблица.га чыгарылса, диссертациядагы баптын мазмуну байымак.

11. Жетектеочу мекемени, официалдуу оппоненттерди дайындоону сунуштоонун негиздуулугу.

1. Диссертациялык ке1'ештин комиссиясы С.Н. Эралиевдин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этнос.оциологиялык материалдардын негизинде) деген темадагы 07.00.07 - этнография, этнология жана антропология

адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу учун жззгзн диссертациясына жетектеечу мекеме катары тарых илимдеринин 07.00.07 - этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кавдида:пары, 07.00.02. - Ата-Мекен тарыхы шифрлери боюпча тарых илимдеринин докторлору жана кандидатгары иштеген ОшМУнун **Кыргызстав тарыхы, археология жапа этнология** кафедрасын сунуштайт.

2. Биринчи расмий оппонент катары И. Арабаев атындагы КМУнув профессорунун м.а., т.и.д. **Усунова Назира Станбековнаны** сунуштайт. (автореферат боюнча адистиги -07.00.02 - Ата Мекен тарыхы).

Негизm эмгектери: Усупова Н.С. Монография: Кыргызстан: проблемы бедности в условиях трансформации общественно•лолитической жизни страны. - Битkек, 201О;

У супова Н.С. Человеческий капитал суверенного Кыргызстана. Высшая школа. Научно-практический журнал. -№24- 2016. -С. 93-96;

Бедность как объект исследования в различные исторические эпохи. Высшая школа. Научво-nрактический журнал -№2- 2017. - С.69-72

Экинчи расмий оппонент катары т.и.к., Та.лас мамлекетгик университетинин «Тарых жана коомдук илимдер» кафедрасынын доценти **Усубалпева Айвура Садановна** (автореферат боюнча адистиги - 07.00.07-этнография, этнология жана антропология).

Неmзги эмгектери: Усубалиева А.С. Монография: Адам жашоосуна байланыштуу каада салтгар.-Бишкек, 2016.

Усубалиева А.С. Жаш муундардын социалдашуусунун журушу жана салтгуу тарб:иялоо // Известия ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек, 2016.

Эксперпик комиссия С.Н. Эралиевдин "Шаардык кыргыз жумушчулардын социалдык-маданий абалы (1980-жж. орт. - 1990-жж. орт. Этносоциологиялык материалдардын негизипде) деген темадагы 07.00"07 - :лнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу учун жазган диссертациясьm карап чыгьm Кыргыз Республикасьmын Улупук илимдер академиясынъш Тарых жана маданий мурас институтунун жана Ж. Баласагын атьшдагы Кыргыз Улутгук университетинин алдындагы **Д.07.18.57 4** Диссертадиялык Кецешине ачык коргоого кабыл алууну сунуштайт.

Комиссиянын тврагасы:

·1.и.;'t., 1·1рофеi.:t· ор О.К. Ка р.1·1 ас13

i\.I'учп.1ору: т.н.:t- , Коо п1 б,:1-:она А.Р.,

т.11.1<., .1,111е п 1,f **Жу,1:ш1ш• Г.С.**

I'\л,111ct:с11янм11 ;\J уч а:го руну 11 f,o.:i та:ш·алар1,111 тасп,1н.тай м Д11сг рта т ш .1i,11 .: 1<":t:'11t·111ти11 оқ · 1унп у, кат тарых н.гю 1н:р иннн ЛОКI о р г, н р о ф t:Ct' OJ) **111.)К.** Батыpu,н·, м

fJJ.10.20IH.